

ДУБАСЕНЮК О.А., ПРОФЕСОР
Житомирський державний університет ім. І.Франка, dubasenyuk@ukr.net

КРЕАТИВНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ УЧНЯМИ

Аналізується розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів, який передбачає врахування сукупності педагогічних умов, необхідних для формування педагогічної креативності як чинника розвитку професійних цінностей педагогічної професії, що є інструментально-методологічною складовою концепції вдосконалення професійно-педагогічної підготовки фахівців.

Анализируется развитие педагогической креативности будущих учителей, который предусматривает учет совокупности педагогических условий, необходимых для формирования педагогической креативности как фактора развития профессиональных ценностей педагогической профессии, которая является инструментально-методологической составляющей концепции совершенствования профессионально-педагогической подготовки специалистов.

The development of pedagogical creativity of the prospective teachers is analyzed, which foresees the account of integrated pedagogical conditions, necessary for forming of pedagogical creativity as the factor of the development of professional values of pedagogical profession being instrumental and methodological compounds of the conception of the perfection of the specialists' professional and pedagogical training.

У вітчизняній психолого-педагогічній науці проблему креативності розглядали Д.Б. Богоявленська, Ч.К.Борисов, А.В. Брушлінський, М.С. Каган, О.Г. Ковальов, А.М.Лук, А.М. Матюшкин, Я.А. Пономарев, І.Е.Стрелкова та інші. Теоретична основа креативності простежується в роботах багатьох зарубіжних авторів (Г.Ю.Айзенк, Ф.Баррон, Д.Векслер, М.Вертгеймер, Дж. Гилфорд, Х. Грубер, Р. Крачфілд, А Маслоу, С. Медник, Р. Стенберг, Р.Е. Тафель, Е. Торранс, М. Уоллах, Дж. Хеслруд, Е. Шехтель).

Дослідження у галузі теорії і методики професійної освіти виявляють загальні закономірності його розвитку, які значущі і для системи професійної підготовки педагогів (А.П. Беляєва, К.Я. Вазіна, Н.Ф. Вішнякова, С.М. Маркова, Ю.М. Петров, Ф.В. Повшедная та ін.). Простежується тенденція креативного

розвитку педагогічно обдарованих студентів.

Робота з обдарованими учнями потребує розвитку педагогічної обдарованості майбутнього вчителя і насамперед, підготовки креативного вчителя. О.Є. Антонова під *педагогічною обдарованістю* розуміє якісно своєрідне поєднання педагогічних здібностей особистості, креативності її мислення й діяльності, відповідного рівня розвитку загального інтелекту та свідомої наполегливої спрямованості до здійснення функцій педагогічного працівника, що дозволяє їй досягти значних успіхів у творчій професійній діяльності [1, с. 448-449].

Креативний освітній процес надає можливість кожному майбутньому педагогу, на кожному освітньому рівні не тільки розвинути початковий творчий потенціал, але й сформувати потребу в подальшому самопізнанні, творчому саморозвитку, об'єктивній самооцінці. З погляду гуманістичних позицій розвитку системи вищої освіти, як частини соціальної системи, головною є орієнтація студентів вузу на творчий розвиток особистості в умовах професійної підготовки.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні педагогічної креативності як чинника професійного розвитку студентів, а також виділенні педагогічних умов її реалізації освітньому процесі.

Розглянемо основні поняття: „креатив”, „креативність”.

Креатив - творча людина, схильна до нестандартних способів вирішення задач, здатна до оригінальних і нестереотипних дій, відкриття нового, створення унікальних продуктів.

Креативність (від лат. creatio – творення) – це творчі можливості (здібності) людини, які можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності – це здатність породжувати множину різноманітних оригінальних ідей у нерегламентованих умовах діяльності. У науковій літературі поняття "креативність" розглядається у двох основних значеннях: у вузькому значенні слова – це дивергентне мислення, відмітною особливістю якого є різнонаправленість і варіативність пошуку різних, в рівній мірі правильних рішень щодо однієї і тієї ж ситуації. Креативність у широкому сенсі слова – це творчі інтелектуальні здібності, в т.ч. здатність привносити щось нове в досвід (Ф. Баррон), породжувати оригінальні ідеї в умовах дозволена або постановки нових проблем (М. Уаллах), усвідомлювати проблеми і суперечності, а також формулювати гіпотези щодо бракуючих елементів ситуації (Е. Торренс), відмовлятися від стереотипних способів мислення (Дж. Гилфорд). До критеріїв креативності відносять комплекс певних властивостей інтелектуальної діяльності: 1) побіжність (кількість ідей, що виникають в одиницю часу); 2) оригінальність (здатність проводити «рідкісні» ідеї, що відрізняються від загальноприйнятих, типових відповідей); сприйнятливості (чутливість до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності, а також готовність гнучко і швидко перемикатися з однієї ідеї на іншу); 4) метафоричність (готовність працювати у фантастичному, "неможливому" контексті, схильність використовувати символічні, асоціативні засоби для виразу своїх думок, а також уміння в простому бачити складне і, навпаки, в складному – просте [2, с. 266-267].

Типовими для діагностики креативності майбутнього вчителя є завдання

наступного плану: назвати всілякі способи використання знайомого предмету; назвати всі предмети, які можуть належати до певного класу (зокрема, перерахувати об'єкти, які характеризують розвивальне навчальне середовище); продовжити метафору (зокрема, «через серце вчителя проходить ...»); розробити науковий проект, провести аукціон педагогічних ідей, евристичну бесіду, дискусію, розв'язати педагогічну задачу тощо. У більшості досліджень при оцінці креативності до уваги приймаються, як правило, перші два показники: кількість сформульованих випробовуваним ідей і ступінь їх частотності порівняно з відповідями інших випробовуваних. Проте виявилось, що вказані показники дивергентного мислення зовсім не є однозначним свідомством наявності креативності як творчій інтелектуальній здатності.

Так, на думку М.А. Холодної, за нестандартністю, або "рідкістю", відповіді можуть стояти абсолютно різні психологічні явища: власне оригінальність як прояв творчо-продуктивних можливостей випробовуваного, оригіналізація як прояв особистісної гіперкомпенсації інтелектуальної неспроможності або психічна неадекватність. Не завжди показники креативності (навіть у їх повному наборі) досить слабо передбачають реальні творчі досягнення людини в його буденній і професійній діяльності.

Важливо усвідомити, що високі показники креативності у дітей зовсім не гарантують їх творчих досягнень в майбутньому, а лише збільшують вірогідність їх появи за наявності високої мотивації до творчості і оволодінні необхідними творчими вміннями.

Розвиток обдарованості майбутнього вчителя, на думку О.Є. Антонової, потребує створення у вищому навчальному закладі *цілісної, самокерованої системи*, яка має передбачати:

- виявлення та підтримку педагогічно обдарованої молоді;
- розвиток та реалізацію її здібностей;
- стимулювання творчої роботи учнів, студентів, учителів та викладачів вищих закладів освіти;
- активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентської молоді;
- формування резерву для вступу у вищі педагогічні заклади освіти, магістратуру та аспірантуру, підготовку наукових та педагогічних кадрів для потреб середніх і вищих закладів освіти [1, с. 449.]

Досвід навчання деяким аспектам і способам креативної поведінки і самовираження, моделювання творчих дій у Житомирському державному університеті імені Івана Франка демонструє істотне зростання креативності, а також появу і посилення таких якостей особистості, як незалежність, відкритість новому досвіду, чутливість до проблем розвитку, виховання й навчання дітей та молоді, високу потребу у творчості.

Серед умов, стимулюючих розвиток творчого мислення майбутніх учителів, виділяють наступні: педагогічні ситуації незавершеності або відвертості на відміну від жорстко заданих і строго контрольованих; дозвіл і заохочення множини питань; стимулювання відповідальності і незалежності; акцент на самостійних розробках, спостереженнях, відчуттях, узагальненнях; увага до інтересів студентської молоді.

Перешкоджають розвитку креативності: уникнення ризику; прагнення до успіху у що б те не стало; жорсткі стереотипи в мисленні і поведінці; конформність; несхвальні оцінки уяви, фантазії, дослідження; преклоніння перед авторитетами.

Нині креативність розглядається як функція цілісної особистості, що не зводиться до інтелекту, залежна від цілого комплексу її психологічних характеристик. Відповідно, центральний напрям у вивченні креативності – виявлення особистісних якостей, з якими вона пов'язана.

В основі креативних видів діяльності лежить загальний цикл, що визначає послідовність дій викладача і студентів. Цей цикл називається евристичною освітньою ситуацій. Евристична ситуація – основна технологічна одиниця евристичної освіти, своєрідна альтернатива заняттю. Мета евристичної ситуації – забезпечити створення студентами особистого освітнього продукту в ході спеціальної організованої діяльності. Причому сам продукт для викладача часто непередбачуваний.

Педагог задає лише напрями діяльності студентів, дотримуючи наступні етапи:

1. Позначення головного освітнього об'єкту евристичної ситуації у вигляді явища, поняття, предмету. Урахування особистого досвіду і проблематики студентів по відношенню до визначеного об'єкту. Розширення розвивального освітнього середовища, необхідного для подальшої діяльності.

2. Створення освітньої напруженості. Формулювання проблеми, пов'язаної з об'єктом, яка не має відомого рішення. Або фіксація двох чи більшої кількості рішень однієї проблеми. Постановка мети діяльності по відношенню до пізнання об'єкту. Формулювання педагогічної задачі в такій формі, яка забезпечить можливість особистого унікального способу вирішення ситуації кожним студентом.

3. Особисте вирішення евристичної ситуації кожним студентом. Можлива парна і групова діяльність студентів, а також інші евристичні форми і методи навчання. Створення системи педагогічної підтримки викладачем щодо розробленої студентами освітньої продукції. Допомога в добудовуванні цього продукту до зрозумілого і такого вигляду, що сприймається іншими студентами.

4. Демонстрація й обговорення освітніх продуктів студентів: педагогічних задач, ситуацій, понять, символів, ідей тощо. Дискусії, спори, переформулювання обговорюваних проблем, створення нових. Зіставлення і, (або) перевизначення початкових позицій, думок, результатів учнів.

5. Систематизація одержаних типів продукції, їх фіксація й уявлення як колективний освітній продукт. Виявлення метапредметних рівнів одержаних продуктів. Аналіз використаних способів вирішення проблеми. Перевизначення освітньої напруженості на якісно іншому рівні.

6. Введення педагогом культурно-історичних аналогів створеним студентами освітнім продуктам, у тому числі і внесення до освітнього простору уявлень самого викладача. Зіставлення різних типів продукції, самовизначення суб'єктів освітнього процесу по відношенню до різних точок зору і способів рішень. При необхідності – розвиток евристичної ситуації на новому рівні.

7. Індивідуальна рефлексія по усвідомленню діяльності, що відбувається. “Зняття” і засвоєння використаних методів пізнання, способів вирішення проблем, що виникають. Позначення й оцінка досягнутих результатів. Усвідомлення методології евристичної діяльності кожного зі студентів. Тривалість освітньої ситуації коливається від 15 хвилин до 3-х і більше днів. Можливий цілий ланцюжок взаємозв'язаних ситуацій. Найбільш сильною в евристичному відношенні вважається та освітня ситуація, в яку виявляється включений у ролі студента і сам викладач, тобто проблема, що виникла, є для нього не “навчальною”, а реальною, яку йому доводиться вирішувати нарівні зі студентами. Результати такого навчання виявляються найбільш продуктивними і такими, що відповідають суті евристики.

У контексті креативної парадигми у процесі професійної підготовки педагогов маємо враховувати:

- а) цільові установки освітнього процесу, орієнтовані на саморозвиток особистості майбутнього педагога;
- б) ціннісні партнерську взаємодію всіх суб'єктів освітнього процесу;
- в) полілог як основний комунікативний засіб взаємодії і пошуку істини;
- г) наявність «постулату вибору» (форм, методів, змісту, способів пізнання) в освітньому процесі як стосовно вирішення майбутніми вчителями педагогічних задач, що складають основний контекст педагогічної професії, так і щодо форм та методів самопізнання і саморозвитку особистості студента.

Відтак, концепція вдосконалення професійно-педагогічної підготовки фахівців в контексті креативної методології полягає в обґрунтуванні і створенні системи освітньої роботи у ВНЗ, що має сприяти:

- а) на рівні педагогічного процесу: пріоритету цінностей педагогічної професії шляхом творчого освоєння професійної діяльності як основи її вдосконалення; створенню розвивального творчого середовища; педагогічне забезпечення зміни позицій (від студента - до педагога-професіонала); урахуванню інноваційних технологій і методів освоєння професії;

- б) модернізації змісту педагогічних дисциплін, що включає разом з нормативними курсами інтегровані, на основі принципу міждисциплінарності і субдисципліни, спрямовані на особистісне та професійне становлення майбутнього вчителя;

- в) форм і методів навчально-виховної роботи, що розвивають професійно-особистісну позицію майбутніх педагогів (дослідницьких, проектних, тренінгових, студійних).

Таким чином, розвиток педагогічної креативності майбутніх учителів передбачає врахування сукупності педагогічних умов, необхідних для формування педагогічної креативності як чинника розвитку професійних цінностей педагогічної професії, що є інструментально-методологічною складовою концепції і що включає три провідні групи: науково-педагогічні (мікропідходи в педагогічному процесі, на основі яких будується зміст і педагогічні комунікації в освітньому процесі); організаційно-педагогічні (блоковий-модульна організація освітнього процесу); освітньо-дидактичні

(включають сукупність засобів і методів, що реалізуються в навчальному процесі). Саме такий підхід спрямований на розвиток педагогічної креативності та професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів.

Список літератури:

1. Дубасенюк О.А. Методика викладання педагогіки: Навчальний посібник / О.А. Дубасенюк, О.Є. Антонова. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. – 492 с.
2. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Мн.: "Соврем. Слово", 2005. – 720 с.

ЗАЯВКА

Прізвище, ім'я та по батькові	Дубасенюк Олександра Антонівна
Вчений ступінь, вчене звання	Доктор педагогічних наук, професор
Назва вищого навчального закладу	Житомирський державний університет імені Івана Франка
Посада	Професор кафедри педагогіки
Адреса	
Телефон	0967338165
E-mail	dubasenyuk@ukr.net
Напрямок роботи конференції	
Повна назва доповіді	
Потреба в готелі (так, ні)	ні